

ПРИКАЗИ

I. Stevović, PRAEVALIS. OBRAZOVANJE KULTURNOG
PROSTORA KASNOANTIČKE PROVINCIJE. PRAEVALIS.
THE MAKING OF THE CULTURAL SPACE OF THE LATE
ANTIQUITY PERIOD, Podgorica 2014, стр. 200.

Свако ко се бави античким светом зна која ограничења постоје у интерпретацији како материјалних налаза тако и писаних извора. Професор Филозофског факултета у Београду и сарадник Историјског института Универзитета Црне Горе Иван Стевовић, ухватио се у коштац са једним од комплекснијих историографских питања нашег простора. Територија позноантичке провинције Превалис (Praevalis) налазила са на раскрсници административних, верских и лингвистичких међа западног и источног дела Царства. Ова провинција до сада није била свеобухватно обрађена у нашој историографији. Првенствени разлог је можда онај који и аутор често помиње, скроман број историјских извора. Стога Стевовић проблему приступа кроз остварења визуелног изражавања, истичући да „оно што више не постоји као *scripta* претрајало је, међутим као *imago*“.

Студија има 112 страница на српском језику, врло опсежан резиме на енглеском језику и илустрације. Основни текст је подељен на четири поглавља. Уводно поглавље Слика, простор, историја (стр. 11-49) по-

кушава да повеже разноврсно мноштво тема: преримску историју Доклеје, улогу географског окружења и стратешког положаја у историји области у којој се Доклеја налази, однос античке Доклеје и Рисна, старе и новије методолошке приступе истраживања римске Доклеје, илирски простор као зону додира различитих културних светова, степен развијености (друштвене и културне) Илира у хеленистичко доба, преримске контакте Илира са грчким светом. Стевовић пре свега анализира носиоце културних порука и слојеве синкретичког културног амбијента. Неке од судова аутор доноси „без много уздржаности“, иако је у проучавању антике уздржаност врло карактеристична у тумачењу појава за које немамо довољно извора. Управо ти јаки ставови, попут оног о јединственом епирско-македонско-илирском свету, позивају на дискусију која је пожељна у науци.

У другом делу, Пре Превалиса: слике класичног доба антике (стр. 50-71) анализира се један познати епиграфски споменик (CIL VIII 2581) из Северне Африке у коме се спомиње

божанство Медаур повезано са градом Рисинијем, а потом се чини покушај да се на основу информација са овог споменика донесу неки закључци о локалној традицији и идентитету. Материјалну компоненту етничког идентитета је тешко изоловати, али се можда може пажљиво пратити идентификацијом различитих културних маркера и њиховог значења. Требало би имати на уму да је већина области и народа античког Медитерана делила врло сличне тежње, перспективе и културне кључеве.

Трећи део насловљен Превалис: слике касноантичког доба (стр. 72-105) даје преглед археолошких остатака тог периода, оскудних историјских извора и архитектонских форми које би требало да бар делимично осветле овај замагљени историјски тренутак. Стевовић темељно представља налазе из Дукље, Дољана и мартинићке Градине, вршећи упоредну анализу са другим савременим локалитетима. Ово поглавље је веома важно и са аспекта да говори о духовним појмовима који су везани за ове просторе. Преиспитивање свих наведених налаза доводи до закључака о истинском крају античког света на овим просторима, „али до њега није дошло нити у једном тренутку, нити искључиво услед провале аварских и словенских племена почетком VII столећа.”

Последња целина, Закључак (стр. 106-112) сумира Стевовићева истраживања. Иако и сам исцрпно дискутује о археолошким остацима, верује да се одговори на многа отворена питања не налазе само у резултатима системских ископавања и позива на свеобухватан приступ у истраживању Превалиса као културног прос-

тора који је надживео Превалис као административну јединицу. Одређене културне вредности постојале су и пре Римљана и вероватно их и надживеле. Поменути различити културни доживљаји материјализовани су у богатој културној баштини овог простора која је довела до преиспитивања идентитета, коегзистенције различитих друштвених структура, културних обичаја и веровања.

За сваку похвалу је врло импресивна литература коришћена у раду (стотине библиографских јединица) која, мада није исцрпна, обухвата готово све важније публикације о овим питањима. Када су у питању антички извори, свакако би било пожељно да је употребљено издање које садржи грчки текст пошто су овде итекако битне нијансе значења изворних грчких термина. Неке грчке речи наведене у тексту су написане без акцента (на пр. *φιλοι* уместо *φίλοι* на неколико места). У фуснотама се повремено мешају фонтови и има неочекиваних прореда. Издавач, Друштво археолога Црне Горе, се упустио у храбар и изузетно значајан подухват да објави ову студију, но очигледно је да је мањак финансијских средстава утицао на коначан изглед књиге. Илустрације које би требало да буду један од главних адута ове књиге су дате у лошијој резолуцији, величини и ниједна није у колору. Студија о провинцији Превалис свакако заслужује и друго, боље опремљено издање.

Студије културних порука / културних преноса су део светске историографије већ дуже времена. Стевовићева студија о провинцији Превалис (*Praevalis*) се такође налази на граници историје уметности, археологије, друштвене историје, исто-

ријске географије и есејистике. Иако многа питања остају отворена, шира перспектива него она која је била карактеристична за раније радове свакако пружа могућности да покушамо да боље реконструишемо друштвену, културну и идеолошку динамику нашег простора.

Олга Пелцер-Вујачић

